urkundlichen Formen und der geographischen Gegebenheiten (Realprobe) aus. Er kommt zum Schluß, dass in den im Norden befindlichen Toponymen (*Halle/Saale, Halle in Westfalen* usw.) Lagenamen zu erkennen sind nach Abhängen (idg. **kel-* „neigen; abschüssig; Schräge, Abhang"), im südlichen Areal hingegen (etwa *Reichenhall, Hallstatt*) mhd. *hal* „Salzbergwerk, Saline" enthalten. Zu Etymologie und ursprünglichen Bedeutung von *hal* „Saline, Anlage zur Aufbereitung des Salzes" bringt Udolph einen neuen Vorschlag, der auf Belegen aus dem 8. Jh. beruht. Er führt *Hal* auf ahd. *hahala* „Kesselhaken", mhd. mundartlich *Hahl* zurück, Bezeichnung einer (drehbaren) Galgen- oder Schöpfeinrichtung, mit der die Sole in Eimer gefüllt und dann in Bottiche o.ä. geschüttet wurde (Abb. S. 107). Die Darlegungen des Verfassers sind sprachlich und sachlich mit grösster Genauigkeit begründet. Eine „Zusammenfassung der Ergebnisse", reiche Literaturangaben und ein ausführliches Register beschließen das Buch. Dem Autor dieser wichtigen Arbeit ist der herzliche Dank für seine so gut fundierte Untersuchung sicher.

Libuše Spáčilová (Olomouc)

RAINER VOGEL: FAMILIENNAMEN IN DER ALTVATER-REGION. ENTSTEHUNG, ENTWICKLUNG UND BEDEUTUNG DER PERSONENNAMEN IM FÜRSTENTUM JÄGERNDORF UND IN DER HERRSCHAFT FREUDENTHAL (EHEMALS ÖSTERREICH-SCHLESIEN). Verlag Dr. Kovač, Hamburg 2014, 698 s. ISBN: 978-3-8300-7905-7

Rozsáhlá monografie Rainera Vogela[1)] zabývající se vývojem příjmení v knížectví krnovském a na panství bruntálském je dovršením autorova doktorského studia na Univerzitě v Řezně, na níž práci na toto téma obhájil v roce 2013 jako doktorskou

[1)] Autor se narodil v Bruntále, studoval v Mnichově, nyní žije v Eichenau a projevuje dlouhodobě živý zájem o historii Slezska a přilehlých částí severní Moravy. V roce 2013 vydal s Adolfem Haubeltem ve vlastním nákladu publikaci o hornictví v Jeseníkách s názvem Entstehung und Entwicklung des Bergbaus im Altvatergebirge ab dem 13. Jahrhundert und dessen Spuren in der heutigen Zeit beim Dorf Klein-Mohrau und der Stadt Zuckmantel. Erschienen im Selbstverlag. Ingolstadt – Eichenau 2013.

disertaci, posléze ji poněkud upravil a vydal. Studie, která nepochybně představuje významný příspěvek v oblasti výzkumu antroponym ve slezském regionu, se zařazuje mezi novější onomastické studie, jež si všímají fenoménu antroponym a jejich historického vývoje v českých zemích v širších dějinných souvislostech. Vogelova kniha doplňuje desiderata související s výzkumy oblasti bývalého rakouského Slezska. Autor monografie se ujal zpracování tématu s nadšením a silnou osobní motivací. Tento fakt zajisté ovlivnil důkladné studium odborné literatury i pramenů, z nichž byl sestaven korpus příjmení analyzovaný v dalších fázích výzkumu. Antroponyma, jejich vývoj i výskyt jsou témata, jež dodnes neztratila jak v německy mluvících zemích, tak i u nás nic na aktuálnosti. Svědčí o tom řada odborných studií z doby nedávné, z nichž za všechny je možné uvést přehlednou publikaci Jany Pleskalové Vývoj vlastních jmen osobních v českých zemích v letech 1000–2010 (Brno 2011), knihu Kathrin Drägerové Familiennamen aus dem Rufnamen *Nikolaus* in Deutschland (Regensburg 2013) nebo v Německu realizovaný projekt Deutscher Familienatlas, na němž se v letech 2005–2012 podíleli němečtí lingvisté Damaris Nübling, Konrad Kunze a Peter Auer.

Monografie Rainera Vogela je rozdělena do dvanácti kapitol, které se dále člení na podkapitoly, z nichž mnohé obsahují ještě menší celky. Součástí práce je rovněž malý slovníček použitých termínů, rozsáhlé přílohy (celkem 21), rejstřík všech analyzovaných příjmení, soupis použitých pramenů a literatury včetně zdrojů z internetu a konkordance historických a současných názvů míst, řek a regionů.

V úvodu (s. 17–29) autor mimo jiné konstatuje, že kromě prací Ernsta Schwarze (z let 1957, 1962 a 1973) a Hanse Bahlowa (1953) dosud neexistují žádné odborné studie o výzkumech německých příjmí a příjmení v někdejším knížectví krnovském a opavském, a předkládá čtenáři řadu zajímavých otázek, na něž hledal v průběhu výzkumu odpovědi. Pojednává také o metodologii svého výzkumu a formuluje hypotézy, jejichž platnost ověřoval. Druhá, poměrně rozsáhlá kapitola (s. 29–145) přináší podrobné informace o regionech, jichž se výzkum týká. Po představení map a geografickém popisu následuje charakteristika osídlení Opavska, zkoumán je původ německých osadníků, popsána je jazyková situace v oblasti v 16.–19. století a s tím související jazyk v analyzovaných pramenech; poslední část kapitoly je věnována dějinám židů ve zkoumané oblasti. Tyto informace jsou podrobné a svědčí o autorově dobré znalosti problematiky i o jeho mimořádném zájmu o tuto oblast. Třetí kapitola (s. 145–157) představuje čtenáři prameny, jež byly předmětem studia a excerpt za účelem sestavení korpusu příjmení. Ve čtvrté kapitole (s. 157–173) se autor věnuje patentům, které měly normalizovat pojmenování obyvatel a zajistit konstituování dvoučlenné jmenné struktury u poddaných a židů; charakterizuje také vydaná nařízení pro vedení církevních matrik. Pátá kapitola přináší první výsledky autorovy analýzy příjmení (s. 173–190), a to židů v oblasti Krnova a Bruntálu; příjmí jsou rozdělena do skupin podle motivace při jejich vzniku. Následující šestá kapitola (s. 190–369) prezentuje výsledky metodologicky podobné analýzy příjmí z let 1531, 1535 a 1554/

1578 v obcích Zátor a Čaková a ve městě Krnov; autor tuto oblast označil jako areál A. Příjmí jsou analyzována jednak z hlediska motivace při vzniku, jednak z hlediska slovotvorby – konkrétně jsou pojednány přípony vyskytující se u antroponym. Výsledky analýz jsou srovnávány dle výskytu v jednotlivých obcích. Poměrně krátká kapitola sedmá (s. 370–371) předkládá čtenáři srovnání vývoje příjmí z roku 1535 v Krnově, městě s heterogenní strukturou obyvatelstva, s výsledky rozboru příjmí ve vesnicích Zátor a Čaková z téhož roku, které byly představeny v předchozí kapitole. V osmé kapitole (s. 371–553) jsou prezentovány výsledky výzkumu příjmí ve vesnicích Stará Rudná, Světlá, Dětřichovice a městě Bruntále v letech 1604, 1618, 1636 a 1725 (areál B). Rovněž tato příjmí jsou podobně jako v předchozí kapitole analyzována z hlediska motivace při vzniku a z hlediska slovotvorby a jsou seřazena podle výskytu v jednotlivých obcích. V následující 9. kapitole (s. 553–557) autor porovnává předchozí závěry výzkumu příjmení ve městě Bruntálu a ve třech uvedených vesnicích; desátá kapitola (s. 557–575) pak přináší srovnání výsledků rozboru příjmí v obou areálech A a B. Nabízí se otázka, zda jsou oba korpusy zcela srovnatelné i tehdy, jestliže odrážejí situaci v poněkud jiných časových relacích (areál A – 1531, 1535 a 1554/1578; areál B – 1604, 1618, 1636 a 1725).

Dílo je určeno především zájemcům o onomastiku, zvláště o výzkum antroponym, jak z České republiky tak i z Německa, leccos by v ní mohli najít určitě i ti, kteří se zajímají o historii Slezska a severní Moravy.

Svým rozsahem přesahuje Vogelova monografie oblast onomastického výzkumu, neboť jsou ve značné míře zařazena i pojednání o historickém a kulturním vývoji uvedených regionů, a to od 13. století. Hlavní část studie se zabývá vznikem, vývojem a výkladem příjmení v regionech Bruntálska a Krnovska, velká pozornost je věnována příjmením židů. K sestavení korpusu příjmení využil autor dosud needitované prameny – urbáře knížectví krnovského a panství bruntálského a karolínské katastry, v nichž je doloženo kolem 7800 jmen; pro tuto monografii bylo zpracováno 600 dokladů a představeno 398 výkladů. Při rozboru a výkladu příjmení autor uplatnil poznatky mimojazykového charakteru vztahující se k osídlení regionů, jejich hospodářskému, zeměpisnému, politickému a kulturněhistorickému vývoji. Využil také možnosti srovnání s příjmeními v sousedních regionech – v Kladsku, Nise a Hlubčicku. Množství údajů, které monografie přináší, je úctyhodné; pozitivní je to, že se autor pokusil pojednat vznik a výskyt příjmení v uvedených oblastech v širších historicko-kulturních souvislostech a vzal v potaz i srovnání situace ve městě a na venkově. V onomastickém šetření postupoval při rozboru příjmení na základě způsobu motivace podle ověřené metodologie. Tam, kde příjmení připouštěla dvojí či vícerý výklad, zvolil postup důsledně podle specifik regionu a často bral v potaz důsledky německo-slovanského kontaktu. Je nanejvýš potěšitelné, že autor využil veškerých možností pro zjištění motivace u neznámých příjmení, kdy používal jak dosavadní onomastickou

literaturu, tak i středohornoněmecké slovníky. Po této stránce si jeho výzkum zaslouží uznání.

Vedle těchto pozitivních závěrů však nelze přehlédnout některé skutečnosti, které kvalitu díla snižují. Autor často vkládá do textu informace, které jsou sice zajímavé, avšak s právě pojednávanou problematikou bezprostředně nesouvisejí, a tak vedou k vytváření rozvláčných pasáží. Informace takového typu by snad bylo vhodné umístit do poznámky pod čarou – např. na s. 18 pod nadpisem Ziele der Arbeit – Fragestellungen se nachází poměrně podrobný exkurz o vládě Karla IV., na s. 146 se u kapitoly Datenerfassung und Auswertung … nachází popis Zemského archivu v Opavě aj. Podobně i na s. 325 ve snaze vysvětlit, proč se při určení motivace antroponyma, které dosud v odborné onomastické literatuře nebylo popsáno, přiklání k jistému konkrétnímu řešení (a počíná si přitom naprosto logicky a nepochybně i správně), popisuje podrobně městskou radu a její úkoly. Po přečtení pasáže si čtenář uvědomuje značné rozmělnění textu, má však oprávněný pocit, že autor disponuje mnoha znalostmi a ty chce za každou cenu bez ohledu na kontext v práci použít. Rovněž opakování již jednou konstatovaných skutečností je spíše na škodu, např. značná část otázek, které autor při výzkumu sleduje, se nachází nejen na s. 146, ale i na s. 190. Nabízí se tudíž otázka, proč autor nepojednal na s. 146 všechny zásadní otázky, na které by měla dát analýza příjmení odpověď, jelikož na ně mohl později odkazovat a nemusel se k nim znovu vracet. Stejně lze pohlížet i na hypotézy, které autor výzkumem ověřoval, takže na s. 190 se zbytečně doslovně opakují některé pasáže ze s. 28–29.

Řada detailních výkladů byla nepochybně důležitá v disertační práci, pro tištěnou formu však mohla být upravena. Jde např. o detailní informace z etymologického slovníku, které se týkají výkladu jednotlivých komponent u příjmení tvořených složeninou (např. u příjmení *Teichgraber* se autor věnuje detailnímu etymologickému výkladu slovesa *graben* a substantiva *Teich*, což není pro zpracování tématu příliš důležité). Při čtení informací o výkladu některých příjmení čtenáře napadne, že možná bylo vhodnější doslovné citace z odborné literatury francouzské a anglické provenience nahradit německým překladem a originální text dát do poznámky pod čarou (s. 177–179). Rozhodně by tento postup nepůsobil rušivě.

Není zcela jasné, co rozumí autor souslovím „normalizovaný způsob psaní“, které několikrát používá jako nadpis při uvádění příjmení nalezených ve zkoumaných pramenech (např. na s. 217). O normě nemohla být v letech 1535, 1554/1578, k nimž se zápis vztahuje, ještě řeč. Psaní jmen bylo v 16. století značně nejednotné a často se stávalo, že jeden a týž člověk byl v pramenech uváděn různými způsoby psaní. Tento fakt vede k úvaze, zda by *Michel Oeler* (podle motivace Ortsname), *Michael Oler* a *Michel Oller* (Berufsnamen) z roku 1535 nemohli být jednou a touž osobou (srov. s. 249), nebyla by tudíž nutná různá klasifikace původu příjmení (*Oeler* – Ortsname, *Oler* a *Oller* – Berufsname) .

Někdy se v textu objevují faktografické chyby, např. *A. V. Šumber* (na s. 604) je *A. V. Šembera*; Chodové nebyli obyvatelé pouze „jedné vesnice“ (s. 605), ale oblasti v okolí Domažlic, Tachova a Přimdy; Olomouc v roce 1554, kdy se v obci Zátor vyskytovalo příjmení *Olmutze*, nebyla sídlem arcibiskupa, jak se píše v připojeném citátu na s. 212. Není jisté, zda má autor pravdu (s. 357–361), když považuje jména typu *Hauenschildin Nicolaus, Kerlin Jorig* nebo *Polckin Thoma* za metronyma (v otázce metronym se Rainer Vogel liší, jak ve své monografii zdůrazňuje, od výsledků výzkumu Hanse Bahlowa). Nejedná se v těchto případech o ženy, které jsou nositelkami uvedených jmen? Přípona *-in* je jim vlastní a mužské křestní jméno by mohlo odkazovat na jejich manžele. Jméno *Hauenschildin Nicolaus* by pak bylo třeba chápat jako „manželka Mikuláše Hauenschilda“. Označení žen tímto způsobem se např. v olomouckých pramenech vyskytovalo běžně. Za metronymika by se dala považovat jména typu *Peter Hedwig* (Petr, manžel či syn Hedviky).

Pár kritických poznámek si zaslouží také seznam literatury (Literaturverzeichnis), do něhož nelze řadit archivní prameny, byť jsou jako podskupina v rámci této kapitoly opatřeny zvláštním nadpisem; měla pro ně být vytvořena samostatná skupina. Codex dipolmaticus [sic!] et epistolaris Moraviae uvedený mezi odbornou literaturou patří mezi prameny nikoli mezi literaturu. Nabízí se také otázka, proč byly do oddílu Literatur zu Ortsnamen zařazeny slovníky – např. Mitzkův Schlesisches Wörterbuch nebo Schmellerův Bayerisches Wörterbuch (s. 672).

Za diskutabilní lze považovat zařazení přílohy č. 3 v daném rozsahu. Týká se etnického popisu regionů, nikoli však výlučně těch, které jsou předmětem výzkumu, jak by čtenář očekával, nýbrž všech regionů v někdejším Československu. Není jasné, zda šlo o doslovný překlad českého textu i s termíny dnes již zastaralými (na s. 602 je v textu uveden název Tschechoslowakei, který byl aktuální do 31. 12. 1992, v článku z roku 1985 je zkratka ČSR; dalším dnes již neužívaným názvem v textu je Gottwaldov, i když v závorce je informace heute Zlín). Pokud tomu tak bylo, mohl autor článek při překladu pro svou monografii aktualizovat a kromě toho měl vybrat jen ty regiony, které byly pro dané téma relevantní.

Větší pozornost měla být zajisté věnována formální stránce monografie. V textu se velmi často objevují případy chybného dělení slov na konci řádku (např. na s. 584 *Wiederhol-ungen*; 587 *Archival-ien*), uprostřed slov lze najít spojovníky jako důsledek mechanického dělení na konci řádku (s. 603: *mähr-ischen*), nedůsledně byly používány pomlčka a spojovník (např. na s. 83: *Die Verschiebung der deutsch–mährisch-tschechischen Sprachgrenze*; na s. 584: *In der Zeit der Einnamigkeit der Menschen konnte – aus den verschiedensten Gründen - zum Rufnamen ein Beiname hinzugefügt werden …*; s. 589: *Grund – Ertrags – Matrikel*), v textu chybějí normou předepsané mezery (např. na s. 604: *18. Jahrhunderts*).

K závažnému formálnímu nedostatku, který značně snižuje úroveň práce, patří chybná diakritika u českých slov, především u místních názvů, jmen osob, ale i dalších

výrazů, zejména v seznamu použité studijní literatury. Je neodpustitelné, že se autor monografie neobrátil na rodilého mluvčího českého původu se žádostí o korekturu. Chyby se objevují nejen v diakritice (s. 590: *slezska Opava*, s. 591: *Ůvalno*, s. 592: *Hořejši Kunčice*, s. 603: *Tešinsko*, *Uheřské Hradiště*, *Prostejov*, *Kromeříž*; s. 660: *Německá příjmení u cechů*; *Německá přijmení u Čechů*, místo přehlásky se objevuje akut – na s. 603: *frúher*, s. 604: *fúr*, *Húgellandes*), ale i v psaní velkých písmen (s. 589: *Stará rudná*) a v gramatice (s. 592: *Starých Lublice*, s. 604: *Nové Jičín*, s. 660: *Beneš, Josef: Českých příjmeních*), někdy je výraz zkomolen v důsledku překlepu (s. 187, pozn. pod čarou č. 150: *PhDr. Milada Homolká* místo *Homolková;* s. 594: *Boškov u Poištátu* místo *Potštátu*; s. 595: *Mladějovie u Uničova* místo *Mladějovice*; s. 602: *Břeslav* místo *Břeclav*); na s. 609 je 23krát uveden *Kronv* místo správného *Krnov* a řada dalších nepozorností), někdy vyplývá nepatřičnost z neznalosti (např. na s. 672 je u autora Vincence Praska v soupisu literatury uvedeno: *Prasek, Napsal Vinc.*).

Rovněž jmenný rejstřík na s. 634–651 překvapí nejednotnou grafickou úpravou – za jménem se někde objevují tečky, jinde za jménem bez mezery hned následuje číslo stránky.

Kritickou připomínku je třeba směřovat také k termínům vysvětleným v glosáři (s. 584). Škoda, že nebyly vybrány systematicky a důsledněji, což platí také o jejich vysvětlení, která by měla být pregnantnější. Např. u termínu *Beiname* jsou sice obě uvedené definice v podstatě správné, nepostihují však plně obsah zmíněného termínu. Nabízí se také otázka, zda je třeba vysvětlovat termíny *Grundwort* a *Bestimmungswort*, zda nebylo vhodnější uvažovat místo nich o jiných pojmech, které se v textu objevují, jsou méně známé a v glosáři přesto chybějí. Vyskytuje se však také situace, kdy je termín *Satzname* vysvětlen jak v glosáři na s. 586, tak i na s. 206 v poznámce pod čarou č. 185. Formální nedostatky se týkají také seznamu zkratek (s. 588), kdy např. zkratka BerN je uvedena dvakrát, přičemž není zcela jasná legenda u prvního výskytu v seznamu. U zkratky *ZA Opava* (s. 590) jde zřejmě o omyl – uvedení bibliografické citace; správná je nepochybně následující zkratka *ZAO*.

Monografie Rainera Vogela si nepochybně zaslouží uznání z hlediska nashromáždění množství zajímavých faktů a obrazového materiálu týkajícího se historického a kulturního vývoje Slezska a přilehlé části severní Moravy i z hlediska pečlivé a podrobné analýzy motivace zkoumaných příjmení. Autor prokázal, že si osvojil prověřené metody v oblasti výzkumu antroponym, dokázal vhodně srovnávat zkoumané korpusy, vytvářet a ověřovat hypotézy. Po této stránce je jeho monografie přínosem pro onomastické bádání v oblasti antroponym vyskytujících se ve střední Evropě. Úroveň práce však snižuje mnoho formálních nedostatků, k nimž patří značná rozvláčnost textu, opakování již uvedených pasáží a faktů a řada chyb v česky psaných toponymech a v českých titulech odborné literatury. Těmto nedostatkům se dalo pečlivým přístupem zabránit.